

KÖNYVISMERTETÉS

Nádasi Alfonz naplói

Nádasi Alfonz OSB: Hadinapló. Szerk. Lukácsi Zoltán. Győr, 2009. 419 p. (ISBN 978-963-86775-7-0, ISSN 1786-6480); *Nádasi Alfonz OSB: Hadifogolynapló.* Szerk. Lukácsi Zoltán. Győr, 2010. 192 p. (ISBN 978-963-86775-9-4, ISSN 1786-6480) (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai – Források, feldolgozások 9., 11.)

Vannak könyvek, amelyeket úgy megszeretünk, hogy lapozgatva őket szinte tapintható fájdalommal tölt el, hogy szerzőjük felé csak a holt betű jelent kapcsolatot, személyesen nem ismerhettük. Kétségkívül ilyesfajta érzések kavarnak bennem Nádasi Alfonz naplói kapcsán, amelyek bemutatását a forrásszöveg keletkezése kezdetének 70. évfordulója tesz indokolttá.

Nádasi Tibor Alfonz (Pápa, 1909–Győr, 1997) szerzetes, gimnáziumi tanár, egyházzénész és műfordító volt, aki 1930-ban lépett a bencés rend kötelékébe, pappá 1930-ban szentelték. Tábori lelkészként 1944 februárjában az I. magyar hadsereg VIII. hadtestének 12. tartalékhadosztálya mellé rendelték, amely a mai Ukrajna területén látott el megszálló és biztosító szerepet szüntelen partizánveszélyben. 1944 májusában a már II. tartalék hadtest névre átkeresztelt csapat Pripjaty környékén állomásozott. Júniusban a nagyarányú szovjet offenzíva nyomán közvetlenül frontvonalba került, és nagy veszteségeket szenvedve Varsóig hátrált, majd 1944 őszén a magyar területek védelmére rendelték. A fokozatosan felmorzsolódó seregrész maradványai Nagyvárad, Gödöllő, majd Budapest térségében próbáltak védekezni. 1945 februárjában esett az egység orosz fogságba. Nádasi Alfonz előbb egy kiskunfélegyházi gyűjtőtáborba, majd a Szovjetunióba került. A voronyezsi hátságon fekvő uszmányi táborból 1946 augusztusában büntetésként a 900 km-re északkeletre fekvő Borovicsibe, majd szeptemberben a zarubinau bauxitbányákat kiszolgáló munka- és büntetőtáborba vitték. 1947 áprilisában visszakerült Borovicsibe, az év nyarán pedig hazaengedték.

Nádasi Alfonz feljegyzései e viszontagságos, bő négy esztendő lenyomatát tartalmazzák. Tábori lelkészként még szabályos naplót vezetett, a fogságban születő – rejtegetett, csizmaszárban hazacsempészett – szövegei ennél némiképp esetlegesebbek: részint e körülmények, részint a napok egyhangúsága miatt. Így inkább tematikusan feldolgozott egységeket, életképeket kapunk a hadifogság mindennapjairól. A bencés szerzetes – ismereteink szerint – életének csak ebben a szakaszában vezetett naplót, a feljegyzések

jelentőségével azonban tökéletesen tisztában volt. Idős korában legépelte a szöveget, javítgatta, magyarázó jegyzetekkel és jövőendő – eredendően rendtárs – olvasóinak szánt bevezetéssel is ellátta; később azonban ennél szélesebb hozzáférhetőségről döntve levéltárba helyezte 750 oldalnyi gépiratát, és a szöveg kiadását is sürgette. A tábori szleng értelmezése, a helységnevek és személyek azonosítása, valamint a helyenként kibogozhatatlan kronológia önmagában is nagy feladatot jelentett a szöveggondozó levéltárosoknak, de Lukácsi Zoltán és munkatársai becsülettel megfeleltek ennek a kihívásnak. Egy-egy napló szentitvitása mindig szerzőjétől függ, Nádasi Alfonz pedig kétségkívül tudott élesen fogalmazni – mindez egy diszkrét anonimizálási feladatra is készítette a szerkesztőt, aki kiválóan választotta meg ennek mélységét.

Mind a front-, mind a lágerélet annyira sajátos, hogy az arról közölt személyes feljegyzések önmagában is nagy érdeklődésre számot tartó források lehetnek. Esetünkben azonban a szerző kivételes egyénisége és stílusa ennél többet is nyújt: a már-már irodalmi rangú szövegvélgépezet lehetőségét. Az önmagával is kíméletlenül szigorú, mások felé is komoly elvárásokkal forduló bencés szerzetes ugyanis erőteljes kritikusa volt a megtapasztalt önzésnek, erkölcsatlenségnek, jellematlenségnek és kényelemkeresésnek. Menthetetlenül „civil” maradt a hadseregben: a katonai közeg logikai bukfcenit nehezen viselte. Mindezeket szüntelenül szóvá is tette, nem törődve a hadbíróssággal való visszatérő fenyegetésekkel. Azt, hogy a „civil a hadseregben” helyzetkomikuma szinte kiapadhatatlan humorforrás, Švejk óta tudjuk, de Nádasi Alfonz műve egészen más szinten „szórakoztató”, s egyetlen pillanatra sem válik alakja groteszk figurává. Sokkal inkább elgondolkodtató helytállása: az, hogy ember próbál maradni az embertelenségben. Szerzteágazó katonalelkészi teendőin túlmenően – misézik, gyóntat, temet, adminisztrál, betegeket látogat, lélekben erősíti az ellankadókat – számtalan más feladatot is vállal öntevékenyen. Asszisztál műtétéknél, tömegsírban keresi oszlásnak indultak dögcéduláit, szerel, soförködik, levelet ír mások helyett, kórúst szervez és nyelvet tanít. Óhatatlanul is Szent Pál szavai jutnak eszünkbe róla: „Mindenkinek mindene lettem, hogy mindenkit üdvözítsek.” (1Kor 9, 22.)

Meg kell említenünk azt is, hogy Nádasinak több ízben is lett volna alkalmja leszerelni – de a rábízottak sorsát annyira szívén viselte, hogy ezt nem tette meg, vállalta a hadifogságot. Ottani aktivitása pedig talán életet mentett: hiszen amikor a politikai közbenjárás Rajk László, illetve Erdei Ferenc egy-egy rokonát kiemelte a foglyok sorából és hazavezette, gondja volt arra, hogy megtaníttassa

velük a fogságban lévő tisztek nevét, hogy a hazai közvélemény tudomást szerezzen róluk.

A *Hadinapló* 1944 februárjától 1945 februárjáig követi az eseményeket. Szövege 2009-ben látott először napvilágot. Lukácsi Zoltán szöveggondozás nehézségeit feltáró előszavát, Nagy Róbert hadtörténeti bevezetőjét, mutatókat és térképeket is tartalmaz a törzsszöveg túl. Külön felhívjuk a figyelmet a szerzőről egykori tanítványa, Cs. Varga István irodalomtörténész által írt megemlékezésre, amely messze túlmutat a száraz biográfiai adatokon: Nádaszi Alfonz életútja mellett szemléletéről és gondolkodásáról is rendkívül sokat elárul. Függeléként tartalmaz még egy, e kötetből szinte teljesen független dokumentumot, amely azonban a szerző életútjából szintén a közfigyelemre számot tartó pillanatot villant fel: mentorának, Kodály Zoltánnak temetésén mondott beszédét. – A kötetpár másik része, a folytatásnak tekinthető *Hadifogolynapló* 2004-ben már megjelent; az általunk tárgyalt második kiadás azonban javított és könnyebben hozzáférhető. Tartalmazza az első kiadás tanulmány-értékű, a hadinapló anyagára is támaszkodó szerkesztői előszavát, egy hadtörténeti bevezetőt, mutatókat; illusztrációképpen néhány okmány-másolatot, s egy korabeli légerrajz reprodukcióját is.

Hiba lenne, ha csak a kötetek mulatságos helyzeteire koncentrálnánk bemutatónkban. Számátalan megindító helyzetről is tudósítanak a feljegyzések; azokról az emelkedett pillanatokról, amikor a háború borzalmi között az ellenfelek emberi nagysága is elő-elővillan. A katonalelkész például hálával telve ír az ismeretlen orosz vadászgéppilótáról, aki – miután felméri, hogy temetésre gyűltek össze alant ellenfelei – tisztelgő kört írt le gépével és elrepül, nem zavarja meg a végtisztesség megadását. Antoine de Saint-Exupéry írásai tudósítanak hasonló háborús tapasztalatokról. És szó esik természetesen rengeteg emberi tragédiáról, halálról és szenvedésről e két könyvben – amelyek közkinccsé tétele emberi kötelességünk azok áldozatai iránt. Azzal szembesítik az olvasót, hogy az áldozatok felől közelítve nincs különbség szenvedés és szenvedés között, a holocaust, a frontra vezényeltek, a hadifogságba esettek vagy épp a malenkij robotra hurcoltak történetei éppúgy figyelemre méltóak, éppúgy a „soha többé” üzenetét hordozzák. A levéltári munka az igazságnak tett szeretszolgálat – hirdette II. János Pál. Úgy vélem, e kötetek ennek jegyében születtek.

Mózessy Gergely

A személyes történelem forrásai. Szerk. Galambos Sándor–Kujbusné Mecsei Éva. Nyíregyháza, 2014. (A Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára kiadványai. I., Évkönyvek.) 291 p. (ISBN 978-963-7240-77-5)

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár közel két évtizede minden ősszel a környező országok levéltárosainak, történészeinek, muzeológusainak részvételével nemzetközi levéltári napokat szervez, melyeken bemutatják a Kárpát-medencében élő népek közös múltját érintő legújabb kutatási eredményeket. Ilyen rendezvény volt a 2012. szeptemberi kétnapos nyíregyházi és nagykarolyi előadássorozat is, amelynek termését a most ismertető tanulmánykötet tartalmazza. A kiadvány szerkesztői Kujbusné Mecsei Éva és Galambos Sándor voltak.

A történettudomány egyre nagyobb érdeklődést mutat a személyes történelem iránt, hiszen a történelem, nemcsak királyokról,

hadvezérekről, politikusokról szól, hanem „egyszerű emberekről”: gazdatisztekről, közkatonákról, feleségekről stb. Ez a szemlélet tükröződik e 18 tanulmányt tartalmazó kötetben is. A szerzők egyetemi tanárok, történészek, levéltárosok és muzeológusok. Mindannyian legfrissebb kutatási eredményeiket osztották meg a kötet olvasóival.

A tanulmányok sorrendjének kialakításában az a szerkesztői szemlélet mutatkozott meg, amely külön hangsúly fektet a személyes történelem ránk maradt emlékeinek forrástípusok szerinti csoportosítására. Az egyes témakörökben született írások száma és a kötet terjedelmében elfoglalt helye is mutatja, hogy leghangsúlyosabbak – forrásérték és kutathatóság szempontjából is jelentős dokumentumtípusokkal – a naplókval és visszaemlékezésekkel foglalkozó tanulmányok.

Különböző naplótípusokat tárgyalnak a szerzők, s mind társadalmi, mind foglalkozásbeli, mind időbeli szempontból szerencsés ez a sokszínűség.

Takács Péter Wesselényi szétzilált naplója című írásában a főúr 1821 és 1843 között keletkezett naplóiba enged betekintést. 1849. augusztus 11-én Kazinczy Lajos parancsnoksága alatt álló honvédek szállják meg a zsigódi kastélyt, akik az élelem felélésén túl kárt tettek a kúria berendezéseiben, és valószínűleg a naplók egy része is ekkor semmisült meg. Az ziláltság másik oka maga a naplóíró személyisége, aki hosszú oldalakon át tartó polémiák, politikai eszmevitatások, sportesemények, vadászatok és hódítások részletes leírása közé teljesen hétköznapi témákat is bejegyzett vagy bejegyeztetett. Az elmúlt időszak Wesselényi-kutatói (először Kardos Samu 1905-ben, majd Venczel József 1950-ben) 13 notesznyi terjedelműre tették a naplók terjedelmét, de egyikük sem vette figyelembe az 1949-es pusztítást és a meglévő, naplóhoz köthető kusza feljegyzéseket is figyelmen kívül hagyták. Újabban a tanulmány szerzője és kollégái, Fazekas Rózsa, néhai László Géza, Kujbusné Mecsei Éva, Pók Judit és Velkey Ferenc kísérleteztek a ziláltságból kihámozni a fejezeteket és a naplót közkinccsé tenni.

Két, már több kiadást megért női naplót és szerzőiket mutatja be Katona Csaba, „A kacér és a szende: Slachta Etelka és Kölcsy Antónia naplóinak értelmezései” című tanulmányában. E két 19. századi úrihölgy – akik magánéleti feljegyzéseiken kívül az irodalom, a közélet és a politika eseményeire is reflektáltak írásaikban – párhuzamos életrajza bontakozik ki előttünk. A szerző – mintegy historiográfiai megközelítésben – azt a célt tűzte maga elé, hogy összevesse a naplókval foglalkozó kutatásokat és azok eredményeit. A naplók egyaránt meghílettek komoly tudóst, újságírót, háziasszonyt, internetes bloggolót. Mindenki mást és mást talált bennük a mának is szólóan, de ezt az egyes „kritikusok” személyisége, a kor, amelyben éltek legalább annyira befolyásolta, mint a tanulmányozásban való elmélyedésük.

A naplók és visszaemlékezések tematikus csoportjába került Fazekas Rózsa tanulmánya is, amely Károlyi György fiainak középis felsőfokú tanulmányait tárgyalja. Az írás alapját a nevezettek naplófeljegyzései adták, ám emellett a család levelezése is legalább akkora súllyal van jelen. A szerző egy korábbi „gróf Károlyi György gyermekeinek nevelői 1844–1862 között” című tanulmányában feldolgozott életrajzi adatokat is felhasznál. A tanulmány jó példa arra, hogy a személyes történelem forrásai a legkülönbözőbb tárgykörök részletes vizsgálatát teszik lehetővé. Ez esetben az oktatás és neveléstörténet számára jelentenek komoly forrást.

Az I. világháború kitörésének 100. évfordulója miatt többek érdeklődésére tarthat számot Bene János tanulmánya, amely Jékey Ferenc kétkötetes I. világháborús naplóját elemzi. A naplók 1993-ban kerültek elő, amikor a Belgiumban élő Jékey Elemér a Jósza András Múzeumnak ajándékozta édesapja, dr. vitéz bulyi és jékei Jékey Ferenc szolgálaton kívüli huszárszázados (1895–1986) I. világháborús naplóját és kitüntetésait. A naplóíró 1915 augusztusától, a frontra indulástól 1918. november 10-ig követi ezrede, a k. und k. 14. huszárezred békehelyőrségébe, Nyíregyházára való visszaérkezéséig a katonai egység mindennapjait.

A naplókkal rokon források a memoárok és az önéletírások, amelyek szintén helyet kaptak a kötetben. Még az I. világháborús témához kapcsolódik, de már nem naplót, hanem visszaemlékezést tárgyal Gottfried Barna Szántó Lőrinc székely tüzér visszaemlékezése katonaidejére, 1911–1914 című írása. A szerző e kitűnő mikrotörténeti feldolgozását már publikálta a Székelyföld 2013. 4. számában azonos címmel és tartalommal, de szerepeltetése indokolt volt, hiszen jól beleillik a kötet tematikájába. A személyes feljegyzések sokszínűségére érdemes felhívni a figyelmet azzal is, hogy említjük: a tanulmány forrásául szolgáló dokumentumot szerzője emlékeztetőnek nevezte. Valószínűleg még a régi hagyományok szerint, amelyek a Bibliába tett anyakönyvi bejegyzések szokásából nőtt ki. Szántó Lőrinc emlékeztetője valójában visszaemlékezés, amelyeket bizonyosan az események után évtizedekkel később kezdett el papírra vetni.

Nem klasszikus értelemben vett személyes napló, hanem egy közösség naplójegyzeteit tárgyalja Lácza Magdolna Falusi életminták egy református parókia diáriumában című írásában, amely Gégény református hitközségének életébe enged betekintést. A dolgozat értékét növeli a személyes elkötelezettség a kis rétközi település felé, hiszen a szerző felmenői is innen származtak. A diárium feldolgozása hatalmas munkát jelenthetett, hiszen az iratokat a parókia egyik felújításakor gyakorlatilag kidobták. Az összekevert iratok rendszerezése után kezdődhetett meg a feldolgozás. A napló első bejegyzése 1774-ből való, és rendszeres bejegyzéseket találunk még 1945-ből is. Az egykor emlékeztetőként feljegyzett események, összesítésre váró kiadások és bevételek között egy falu közösségében lezajló társadalmi változások drámáit fedezhetjük fel. A változásokat nem a helyi közösség felelőtlen gazdálkodása, hanem a hirtelen átalakuló gazdasági és társadalmi viszonyok okozták. A tanulmány ezeket a gazdasági, családi sikereket és kudarokat tárja elélnk. Tán éppen ez teszi személyessé az elmúlt két évszázad generációinak történéseit.

Az eddig említett társadalmi rétegtől teljesen eltér az a közeg, amelyet Kujbusné Mecsei Éva vizsgál tanulmányában Egy gazdasági élete – Tóth János önéletírása címmel, amely a maga nemében ugyancsak egyedülálló dokumentumtípus. A Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára honismereti gyűjteményében található önéletírást a levéltárosok Tóth Miklós írásaként tartották számon, ám a dokumentumon szerepel egy olyan feljegyzés, amely azt sugallja, hogy Tóth Miklós csupán befejezte betegeskedő apja visszaemlékezéseit, amelyet aztán apja halála után zárt le. A dolgozat e tényt meggyőzően bizonyítja. Figyelemreméltó az is, hogy Tóth Jánost felesége miatti szomorúsága és saját betegsége inspirálta az írás megkezdésére 1867-ben, s szinte terápiás céllal írt. Sorai ugyan nem világítanak rá nagy történelmi eseményekre, de sorsának alakulásában jól felismerhetők a társadalmi közegére

jellemző általános vonások. E kitűnően megírt tanulmány mindenféleképpen bővíti és árnyalja mikrotörténeti ismereteinket.

A személyes történelem dokumentumaival évtizedek óta foglalkozó Kövér György tanulmánya a történetíró szemszögéből közléti meg az említett dokumentumtípusokat „A történetíró személyes forrásai” című tanulmányában, amelyben két kérdésre keresi a választ. A történetíró által hátrahagyott személyes források (naplók, levelek, visszaemlékezések stb.) segítségével megtudhatunk-e valami mást, valami lényegeset a történetírói alkotó munka természetéről, annak kulisszatitkairól? A személyes források segítségével láthatóvá válik-e valami olyan, a tudomány meghatározottságai közül, ami az ún. hivatalos források vagy művek alapján nem lenne érzékelhető, bizonyítható? A szerző elemzéseinek anyagául két példát választott. Egy folyóirat szerkesztésének alakulásán és egy könyv (kutatási projekt) felépítésén és megvalósulásán keresztül mutatja be a személyes források megjelenését a történetírás történetének feltárásában. Az egyik a Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle története (1894–1906), a másik „A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában” című kétkötetes munka (1965). A professzionális történetírás e két korszakát több mint 60 év választja el egymástól. Két tudományszervezési modell működését láttatja velünk a szerző, két közlési médiumot hasonlíthatunk össze. Mindkettőben élesen kirajzolódik a történetírók személyiségének és személyes forrásainak szerepe a történetírói munka feltárásában és megértésében.

A kötetbe a naplók, memoárokon kívül más személyes dokumentumokat tárgyaló írások is kerültek. A levelezések tárgykörében készült dolgozatok bő két évszázadot fognak át. Zömében magánlevelezéseket dolgoztak fel, amelyek családi fondok iratai között lelhetők fel. A hivatali tisztséget betöltő személy életútjának feldolgozásához, a levelezés duális jellege és a levelező partnerek száma miatt számos forrásörző helyet célszerű meglátogatni. A harmadik rész írásai egyszerre több levéltári forrást használnak fel és vetnek össze, hogy a kiválasztott hősei életútját be tudják mutatni.

Mohácsi Endre tanulmánya Nagylúcsei Dóczy András levelezését tárgyalja. A központi alak annak a Nagylúcsei Dóczy Orbánnak a leszármazottja, aki Hunyadi Mátyás kincstartója és püspöke volt. A nagyhírű család e sarja maga is jelentős méltóságokat töltött be. Erdemei ellenére a magyar történetírásban negatív kép alakult ki róla. A fennmarad levelezés alapján Szeffű Gyula véleménye erősödhet meg bennünk, miszerint „Dóczy András képe történetírásunkba teljesen úgy került be, ahogy legnagyobb ellenségei akkori lerajzolták és történetírásunk ezt minden kritika nélkül átvette.” 1610-től több száz levél maradt meg, amely közvetlenül vele hozható kapcsolatba: az általa írottak, a neki címzettek, illetőleg a róla szólók. A tanulmány arra hívja fel a figyelmünket, hogy ezekből az iratokból még szinte semmit nem közöltek és nem is használták fel őket történeti munkákhoz.

A missilis mint a személyes történelem forrása az egyik legjelentősebb irattípus. Egyrészt azért, mert nem csak a levélíróról, hanem annak szűkebb-tágabb környezetéről is jelentős információkat hordoz, másrészt duális jellegénél fogva, tartalma könnyebben ellenőrizhető, mint a napló, vagy az általában öngazolási szándékkal írt memoár. E témát járja körül Kovács Ágnes „Károlyi Sándor és Barkóczy Krisztina levelezése” című tanulmányában.

A két levélíró egymáshoz írt levelei nemcsak mennyiségi szempontból, de tartalmuk sokszínűsége miatt is figyelemre méltóak. Rendkívül részletes ismereteket nyújtanak személyiségükről,

házastársi viszonyokról és a családjukkal kapcsolatos ügyekről, de ami igazán jelentős, hogy az e korszakkal foglalkozó, bármely történelmi kutatás számára bőséges háttéranyagot biztosítanak. A dolgozat a házaspár személyes szférájára koncentrálnak, s arra igyekezik választ adni, hogy milyen körülmények és személyes tulajdonságok játszottak szerepet Károlyi Sándor és felesége gyakori levélváltásában; milyen tanulságok szűrhetők le a levelekből a házaspár életmódját és mentalitását illetően.

Az előbbihez hasonlóan, de egészen más korszakból dolgoz fel egy házastársi levelezést Papp Klára „A Csáky-Jósika házaspár kapcsolatai levelezésük tükrében” című írásában.

A 19. századi Erdély két ismert családjának története rajzolódik ki, de bepillanthatunk társas kapcsolataikba is. Üdítő színfolt, hogy a tanulmány fényképeket is közöl a tágabb családról, így közelebb hozza az olvasóhoz a főszereplőket és a miliőt.

Mykhailo Mishuk „Budenz József akadémikus Kralickijhoz írott levele” című rövid tanulmányában az Alekszej Leonyidovics Petrov (1859–1932) orosz tudós 1890–1891-ben végzett kutatásával kapcsolatos levélváltásokat elemzi. A Kárpátaljai Állami Levéltárban a tudós 6 levelét őrzik a munkácsi Csernekhegyi Bazilika Kolostor iratai között. Petrov nem csupán a kolostor apátjával váltott levelet az iratok kutatásának engedélyezése érdekében, de még Budenz József segítségét is kérte. A címben említett levél Budenztől származik, s az derül ki belőle, hogy a kutató tudós jelentős segítséget kapott tőle az értékes iratok kikölcsönzésében.

Henzsel Ágota a vizsgált személy egyetlen évét tanulmányozza Debreczeni Tamás pataki prefektusságának első éve című írásában ugyancsak levelek segítségével. Debreczeni Tamás a Magyarországon fekvő Rákóczi-birtokok átszervezésére vállalkozott. Ennek sikeres megvalósításához sok információra volt szüksége a Gyulafehérváron tartózkodó I. Rákóczi György fejedelemtől. A tanulmány ennek az igen gyakori, 2-3 naponkénti levélváltások nagy tömegéből az első prefektusi év eseményeit tárja elénk.

A kötet többi tanulmánya témaválasztását és forrásait tekintve igen sokszínű, így nem sorolható be egyértelműen forrástípusonkénti kategóriákba. Nagy Dóra dolgozata egy érdekes életútfeltáró kutatás eredményét foglalja össze Töredékek egy 19. századi beregi ügyvéd életéből címmel. A Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára rendkívül kevés Bereg megyére vonatkozó dokumentumot őriz, ezért is érdemel kiemelkedő figyelmet a 2012-ben megvásárolt Szarka család anyaga, amelynek tagja, Szarka Ignác, ugyan nem szerepelt a történelmet befolyásoló jelentős személyiségek között, de ennek ellenére a mikrotörténelem iránt érdeklődők számára érdekes és tanulságos életutat futott be.

A kötet egyéb tanulmányaitól témáját tekintve erősen eltér Szabadi István munkája, ám ez természetesen nem vesz el semmit az írás értékéből. A szerző a beregi református egyházmegye régi levéltárával foglalkozik. Ez az egyházmegye különleges helyet foglal el a magyar református egyházmegyék között, hiszen az egyházmegye

reformációja olyan egyéniségekhez kötődik, mint Radán Balázs és Kálmáncsehi Sánta Márton. Ez az az egyházmegye, melynek egyházai elsőként tértek át a helvét-kálvini irányzatra, és amelyeknek a története még a mai napig a legkevésbé feltárt. Maga a tanulmány erre a hiányosságra irányítja a figyelmet. A szerző az egyházmegye eddigi kutatásainak bibliográfiai leírását és a hányatott sorsú levéltár maradék iratanyagának részletes leírását adja.

Közemberek életútjának feldolgozása általában és Nyíregyháza esetében is ritka. Bánszki Hajnalka arra tesz kísérletet, hogy egy 19. századi polgár életrajzát írja meg „Zajác József nyíregyházi polgár (1824-1885) – Kísérlet egy életút rekonstruálására” című tanulmányában.

Ilyen rekonstrukció esetén nem áll rendelkezésre más kiinduló pont, mint a születési, házassági, halálozási, iskolai anyakönyvek, illetve az igazgatási iratok halmaza. Valamennyi segítséget jelenthet a korszakról írott általános szakirodalom, de ezzel együtt is az ilyen úttörő jellegű munkák mindig nagy elismerést váltanak ki. Arra kérdésre, hogy Zajác József életútja mennyire volt tipikus vagy egyedi, a szerző szerint további életpályák feldolgozása adhat választ.

Gazdag forrásanyagot használt fel Zsoldos Ildikó „Arisztokrata női sorsok – Vécsey Mária és Vécsey Magdolna életútjának forrásai” című írása. A tanulmány a 19. századi magyar politikátörténetének jelentős személyisége, Dessewffy Emil gróf két leányunkájának életútját dolgozza fel elsősorban a Kolozs Megyei Állami Levéltárban (Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale) őrzött családi archívumban fellelhető korrespondencia, naplók, végrendeletek, nekrológok, gazdasági iratok és egyéb feljegyzések segítségével. A személyes történetet és világszemléletet Magdolna esetében az 1922-ben megjelent „Rabságunk kezdetén” című opusz egészíti ki. A testvérek életének párhuzamait és eltéréseit a neveltetés, a Habsburg-dinasztiával való kapcsolat és irántuk való érzület, a karitatív tevékenység és a trianoni dráma tükrében vezeti végig a dolgozat.

A kötet méltó zárásaként szerepel az a válogatott bibliográfia, amelyet Kocsis György, a levéltári könyvtár vezetője állított össze. A személyes történelem forrásai a Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára Szakkönyvtárában címmel. A könyvtárban lévő munkák ajánlásával képet kaphatunk a nyomtatásban, illetve elektronikus adathordozókon megjelent kiadványokról, amelyek segíthetik a dokumentumokban szereplő személyek, sorsok teljesebb megismerhetőségét.

A kiadvány, amely mind a társadalom- és művelődéstörténet, mind a mikrotörténelem iránt érdeklődők számára hasznos újdonságokkal szolgál, a Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára évkönyvek kiadványsorozatában jelent meg a közelmúltban. Az igényes szerkesztői munka mellett a kötet erénye kellemes külleme is. A meleg tónusú színekkel is figyelemfelkeltő könyvborítót, amely a kiadvány főszereplőit idézi meg, Szemán Attilát dicséri.

Gyenes László